

FORTEPIANO IJROCHILIGIDA MUSIQA HARAКTERI**USTIDA ISHLASH**

(M. Otajonovning “Guldasta” asari misolida)

Qosimova Bibixonim

O‘zDK huzuridagi, Botir Zokirov nomidagi Milliy estrada san’ati institutining, magistratura 1- bosqich talabasi.

ANNOTATSIYA

Musiqqa ijrochiligida asarning tinglovchiga yetib borishidagi ilk vazifalarida biri – ushbu asarning o‘ziga xosligi va xarakterini topib olishdir. Kompozitor asarda belgilagan har qanday musiqiy ishoralar, uning asl mohiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Musiqiy asarning komil ijrosiga erishish uchun nimalarga ahamiyat berish zarur? Ushbu savolga quyidagi maqola orqali javob olasiz degan umiddaman.

Kalit so‘zlar: musiqqa, ijro, ijrochi, surat, rondo, shakl, pedal, jumla, xalqchillik.

Har bir asarning o‘ziga xos mazmuni, “rangi” va ohangi mavjudki, ular orqali aynan shu asarga monand ijro uslublarini topish – xox sozanda, xox sozanda bo‘lsin - ijrochining asosiy vazifalaridan biridir. Kompozitor o‘z asari orqali nima demoqchi yoki asar mazmunini yoritib berish uchun qanday musiqiy atamalar yoki ko‘rsatmalardan foydalangan? Agar, asar muallifi hayot yoki u bilan gaplashish imkoniyati bo‘lsa – asar ijrosini xarakterini topish yengil kechadi, lekin bunday imkoniyat bo‘lmaschi?

Bunda avvalo, albatta nazariy bilimlar sizga yordamga keladi. Barcha tillarda (italyan, ingliz, nemis va h.k.) berilgan musiqiy atamalarni tarjimasini yoki nimani anglatishi, shuningdek, shtrix va dinamik ko‘rsatmalarni ijro uslublarini aniq bilish, asarning mazmunan ijrosi komilligiga erishishning ellik va oltmish foizini ta’minlaydi.

Musiqiy asarlar “dasturiy” – mazmunan biron-bir voqeaga asoslangan va “nodasturiy” - hech qanday mazmunga ega bo‘lmagan, asar “mag‘zini chaqib olish”ni esa, tinglovchining tafakkuri hamda tasavvuriga qo‘yib bergan bo‘lishi mumkin.

Yana shunday asarlar ham borki – uning asosiy mavzusi tinglovchining qalbidan joy olgan – xalq ohanglari asosida bo‘lishi mumkin. Bu kabi asarlarning ijrosi, sozandadan (yoki xonandadan) kuchli tayyorgarlik va xalq kuy-qo‘shiqlarini chuqur bilishlikni talab etadi, zero, tinglovchi asosiy ohangni ichida kuylab o‘tirishi, har qanday xato ijroni tezda anglab olishi tayindir.

Dunyo kompozitorlik san‘atida xalq kuylarini o‘z asarlariga qo‘shish, qayta ishlash yoki shu ohang asosida biron-bir asar yozish tendetsiyalari mavjuddir. O‘zbekistonda ham shunday asarlar talaygina bo‘lib: M.Bafoevning “Sayil” syuitasi, fortepiano va orkestr uchun “Buxorocha” asari, F.Alimovning o‘zbek xalq cholg‘ulari orkestri uchun “1-kontsert”, U.Musaevning 1- simfoniyasi, T.Qurbonovning “Sarafroz” kabi asarlari shular jumlasidan bo‘lib, bu ro‘yxatni uzoq davom ettirish mumkin.

O‘zbek kompozitorlari orasida Muhammadjon Otajonov - bugungi kunning ko‘zga ko‘ringan, zabardast kompozitorlaridan biridir. Ushbu kompozitorning ijodiy ko‘lami keng bo‘lib, turli janrlarda ijod qiladi. U o‘z asarlarida xalq kuy qo‘shiqlari, ayniqsa, Xorazm xalq kuylaridan keng foydalanadi.

Ana shunday asarlaridan biri fortepiano cholg‘usi uchun maxsus yozilgan bo‘lib, “Guldasta” deb nomlanadi.

Zamonaviy o‘zbek kompozitori, yorqin iste’dod sohibi, O‘zDK huzuridagi B.Zokirov nomli BFM MESIning “Kompozitorlik va aranjirovka” kafedrasida dotsenti, ustoz Muhammad Abdusharipovich Otajonov 1959-yil 16-sentabrda Xorazm viloyati Urganch shahrida sozanda va bastakor oilasida tavallud topgan. Musiqa olamiga otasining dastlabki bilimlari orqali kirdi. O‘rta ta’limni Xorazmda olgan bo‘lsa, Oliy talimni O‘zbekiston davlat konservatoriyasining ikkita yo‘nalishi: fortepiano (1982 y.) va kompozitorlik (1989 y.) mutaxassisliklari bo‘yicha tamomlagan. Kompozitor

o‘zbek, ayniqsa Xorazm xalq kuy-ko‘shiqlarini juda yaxshi biladi. Shu sababli u bastalagan aksar asarlarda xalq ohanglari asosiy o‘rinni egallaydi.

Kompozitorning "Guldasta" asari ham ana shunday asarlardan biri bo‘lib, yosh ijrochilar uchun judayam qulay yozilganli va tezda qo‘lga moslashishini ko‘rishimiz mumkin. Asarga “Xorazm lazgisi” asosiy mavzu qilib olinganligi, uning tezda yodlab olish hamda o‘zlashtirish uchun yengillik tug‘diradi. Undagi qochirimlar, ritmik ko‘rinishlar asar jozibasini oshiradi.

Avvalo, kuy G-dur (sol major) tonalligida C (4₄) o‘lchovda yozilgan. Asarda rondo shaklini ko‘rishimiz mumkin. Asar boshlanishidagi chap qo‘l (bas partiyasi) ijrosi - doira usulga taqlid bo‘lsa, chap qo‘l – asosiy ohangni shu usulga mos ravishda ijro etishni boshlaydi. Ijroda shunga e‘tibor berish kerakki – tez emas, balki salmoqli, o‘ynoqi xarakterni topish zarudir. Dinamika - *f*. Barmoqlar va bilaklarda bir oz zo‘riqish bo‘lsa, har bir notalarni chuqur va his qilgan xolda ijro etishini ta‘minlaqdi.

Shu o‘rinda pedallarning fortepiano ijrochiligidagi o‘rni haqida ham alohida to‘xtab o‘tish joizdir. Ma‘lumki, pedal ishlatishda ham malaka talab etiladi. Bunda nota ostia qo‘yilgan *Ped.* belgisida pedal bosilsa, * belgisida - pedal qo‘yib yuboriladi. Ushbu talarblarni ijro jarayonida mohirona ishlata olishlik, asarning o‘z xarakterida boshlashda muhim rol o‘ynaydi.

Allegretto

Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. *

Pedalning har kuchli hissada bo‘lishi, birinchidan - yosh ijrochi, ayniqsa endi pedalni o‘rganayotgan sozanda uchun juda qulay. Bunday qulaylik yosh ijrochi uchun tana ritmini his qilishga o‘rgatadi.

Temp "Allegretto" (Italyancha) - “uncha tez emas”. Bu tezlik yosh pianinochi uchun biroz qiyinroq bo‘lishi mumkin, ammo fakturaning qo‘l holatiga mos ravishda

yozilganligi - texnik jihatdan muammo keltirib chiqarmaydi. Fakturaga yanada chuqurroq nazar solsak. o'ng qo'lda sakrashlarni ko'rmaymiz. Chap qo'ldagi ijroning garmonik jihatdan kuyga hamohangligini nazarda tutsak, uni albatta қўяфғғф chuqurroq chalishi kerak va bunda pedal ham ijrochiga yordam beradi. Yana bir pedalning an'anaviy xususiyati shundaki, u har yangi garmonik tuzilishda o'zgaradi va shuning hisobiga yoqimsiz tovushlar, ya'ni dissononlardan himoyalaydi. Birinchi jumla an'anaviy, klassik to'rt taktdan iborat bo'lsa, ikkinchi jumla to'liqsiz taktdan boshlanadi. Ikkinchi jumlaning boshlanishi:

Fakturada ko'ringan kichik ligalar jumalarni yoritib berish va ma'nosini ochib berishga xizmat qiladi. Bunda ligalar - kistni (bilakni) nafas olishiga imkon yaratib beradi.

"Rondo" - fransuzcha "aylana" degan ma'noni anglatadi. Unda refren- mavzu va ikkinchi unga javob bo'luvchi musiqiy mavzu bor. Ko'pincha ikkinchi darajali kuy variatsiyalar bilan ko'rinadi. Bunga ko'ra kuy sxemasi quyidagicha: A, B, A, B₁, B₂, A, B₃, B₄ va h.k.

Lazgi kuyining bir nechta ohanglari asarda ishlatilgan. Bunga ko'ra:

Refren-mavzu (A)

Javob kuy (B)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. *L.Gakkel "Фортепианная музыка XX века. М.,1976.*
2. *Я.Мильштейн "Вопросы теории и истории исполнительства". М., 1983*
3. *Sh. Raximov " Cholg‘u ijrochiligida o‘rgatish metodikasi " o‘quv qo‘llanma. T., 2009.*
4. *Мухаммад Отаjonov " Guldasta ". Bolalar uchun fortepiano asarlari to‘plami T., 2001*